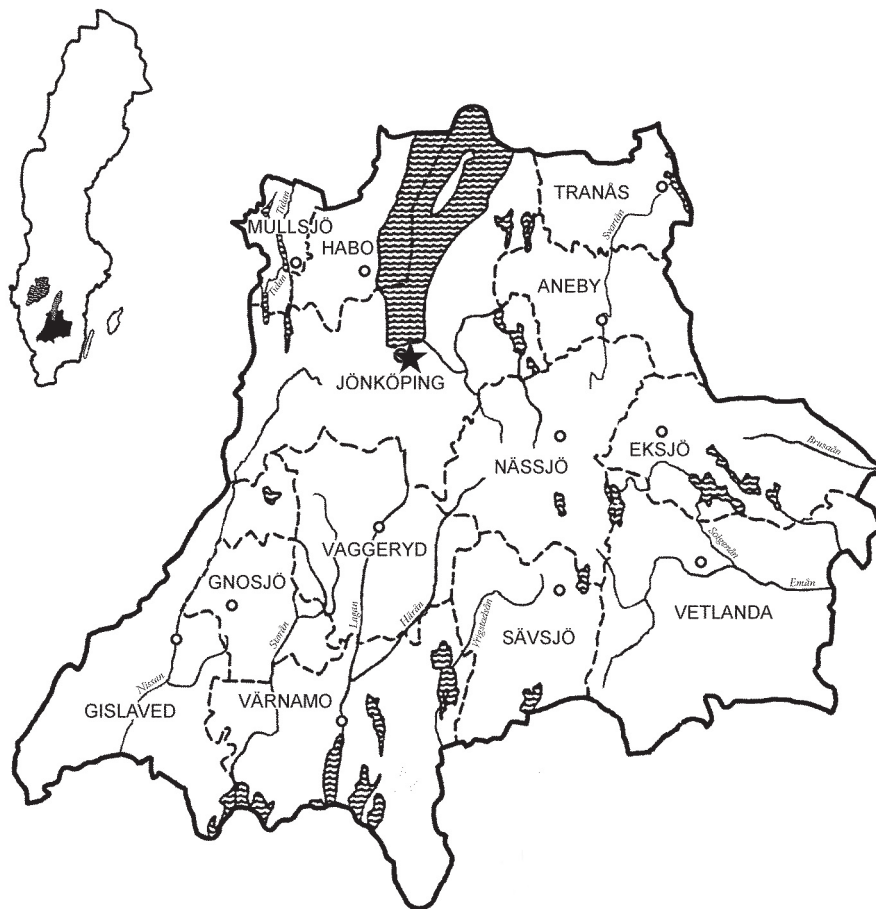

Särskild arkeologisk utredning

Utanför Ryhovs herrgård – inför ny fjärrvärmeledning genom Ryhovsområdet

Ljungarums socken i Jönköpings kommun
Jönköpings län

Rapport och foto: Jenny Ameziane

Digital kartbearbetning: Jenny Ameziane

Grafisk design: Anders Gutehall

Tryckning och distribution: Marita Tidblom och Mariana Huzejrovic

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum

Box 2133

550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00.

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2005

Innehåll

Inledning	5
Målsättning och metod	5
Topografi	5
Fornlämnings- och kulturmiljö	6
Tidigare undersökningar	7
Resultat	8
Område 1	8
Provrutor	8
Schaktning	8
Område 2	9
Sammanfattning	9
Åtgärdsförslag	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10
Referenser	10
Tryckta källor	10
Otryckta källor	11
Arkiv	11

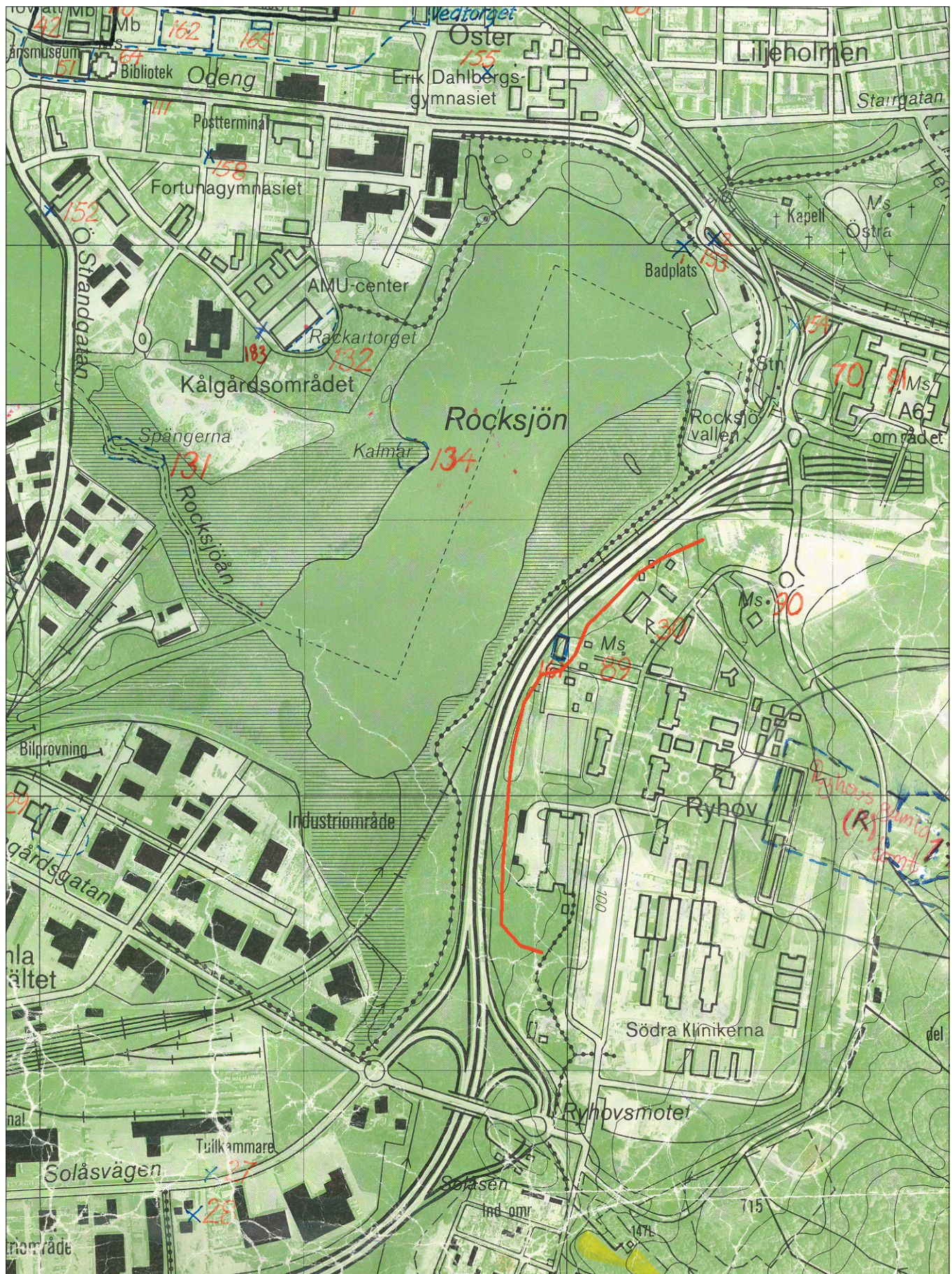
Bilagor

Bilaga 1 Karta med anläggningar och provrutor markerade.

Figurer

Figur 1 Utdrag ur ekonomiska kartans blad 7E 1a.	4
Figur 2 Ryhovs huvudbyggnad.	6
Figur 3 Milsten i parken.	7
Figur 4 Sällning.	8
Figur 5 Stolphål (A3).	8
Figur 6 Flintavslag.	9
Figur 7 Kritpipsfragment.	9

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 7E 1a. Utredningssträckan markerad med röd färg. Skala 1:10 000.

Inledning

Under tre dagar hösten 2004 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning inom sjukhusområdet på Ryhov i Jönköping, på uppdrag av Jönköpings Energi. Utredningen föranleddes av att en ny fjärrvärmeledning ska dras genom området. Länsstyrelsen i Jönköpings län beslutade att en arkeologisk utredning skulle genomföras eftersom de topografiska förutsättningarna och tidigare påträffade lösfynd från stenålder antydde att boplatsslämningar kunde finnas inom området. Fält- och rapportansvarig var Jenny Ameziane, extra antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Utredningens målsättning var att fastställa förekomst av fasta fornlämningar inom det berörda området. Utredningen omfattade fältinventering av hela sträckan, sökschaktsgrävning, sällning av tre provrutor samt en genomgång av relevant material i Jönköpings läns museums bibliotek.

Utredningen avsåg initialt en sträcka om ca 1,2 km. Vid fältbesiktning av området kunde dock konstateras att endast två mindre sträckor var aktuella för vidare utredning. Anledningen var att stora delar av sträckningen gick längsmed och i de vallar som byggts intill motorvägen. Andra delar av sträckan gick parallellt med vägar och byggnader inne på sjukhusområdet. Dessa delar ansågs av antikvarierna Jenny Ameziane och Jan Borg vara kraftigt omrörda med påförda massor, varför det ansågs av ringa värde att undersöka dessa delar arkeologiskt. Istället fokuserades på två mindre delsträckor där en ursprunglig marknivå kunde spåras.

Topografi

Utredningsområdet är beläget på en svag västsluttning som vetter mot Rocksjön. Ryhovsområdet ligger på en naturlig platå på ca 95-105 meters höjd över havet. Ungefär 500 meter öster om utredningsområdet stiger markytan betydligt upp mot Järabacken.

Berggrunden i området består av Smålandsporfyrrer, ett samlingsnamn för bergarter med en finkornig, nästan glasig grund med strökorn av fältspat eller kvarts. De flesta av dessa porfyrrer har en rosa-röd-rödbrun färgton (Hjort 1987, s. 14). I Vättersänkan finns rester av Visingsögruppens bergarter. Dessa består av skifferar och röda, vita eller gröna sandstenar (Waldemarson 1983, s. 12). Det lösa jordtacket består till största delen av sandig och moig morän. Lerjordar finns även företrädade invid Vättersänkan (Hjort 1987, s 31f).

När inlandsisen drog sig tillbaka från Jönköpingstrakten låg isen som en lång kil i Vättern med issjöar längs kanterna. Utefter kanterna bildades issjöar och isälvsdeltan, bl.a. över hela stadsdelen Väster samt vid A6- och Ryhovsområdet (Hjort 1987, s. 28f).

De topografiska förutsättningarna med låglänta områden närmast Vättern och kraftiga nord-sydliga vindar påverkar klimatet i regionen. Klimatet i södra Vätterbygden är avsevärt mildare och förutsättningarna för odling bättre än i andra delar av Jönköpings län (Hjort 1987, s.35ff).

Fornlämnings- och kulturmiljö

Inom Ryhovsområdet finns sedan tidigare fyra lösfynd registrerade (RAÄ 89:2-3). Det rör sig om två trindyxor och en tunnackig yxa av flinta samt bitar av en eventuell bronsvärja. Yxorna kommer enligt Jönköpings läns museums (JLM) lösfyndsförteckning från Ekeberg på Ryhov. Ytterligare ett lösfynd av en tunnackig yxa har påträffats inom A6-området (RAÄ 91). I Fornminnesregistret finns uppgifter om flera borttagna högar och ett gravfält vid gamla flygfältet (RAÄ 27, 28, 29).

Ryhov hette tidigare Ryd och är i sin äldsta form belagt *Jn rydhe* i Magnus Ladulås donationsbrev från 1278 om betesmark i byarna runt borgen i Jönköping (RAp or.). Namnet består av ordet *ryd* 'röjning; öppen plats, öppen mark' (SOL 1993, s. 261). I äldsta jordeboken för Tveta härad 1542 redovisas för *Ryddt*, *Rydh* två skattehemman, ett Vadstena klosterhemman, ett kyrkoägt hemman och ett Skänninge klosterhemman samt en skatteutjord (F-Topo), alltså en stor by för att vara i Småland.

Hela byn lades på 1600-talet som ladugård under Jönköpings slott (Almquist 1976, s. 1467f). En kulturhistoriskt intressant miljö är Ryhofs huvudbyggnad som härstammar från 1600-talets slut (RAÄ 161), men den nuvarande fasaden har tillkommit under 1800-talets mitt (för beskrivning se Ridderberg 1988, s. 30). Gården beboddes ursprungligen av Jönköpings borgmästare Per Gudmunsson, men såldes till släktingen Israel Ridderhielm, vars familj bebodde gården medan jorden brukades av en arrendator. Till miljön hörde även fyra torp. Huvudbyggnaden inrymde två salar, fyra kamrar, kök, sju spisar och två välvda källare. Utanför låg flera mindre ekonomibyggnader, stall, fähus och en stor trädgård med lusthus och kryddträdgård. Gården såldes och erbjöds 1684 av den nya ägaren till kronan i byte (Almquist 1976, s. 1468).

Fig. 2. Ryhofs huvudbyggnad, även benämnd Ryhofs herrgård.

Från 1684 fram till 1886 tjänstgjorde huset som landshövdingens boställe. Det är osäkert i vilken utsträckning byggnaden användes som bostad, men åtminstone brukades den under sommarhalvåret. Efter stadsbranden 1785 nyttjades huset som åretruntbostad. Huset användes även i samband med representationer. I början av 1900-talet användes det som överstebostad och senare blev det Södra klinikernas överläkarbostad. Idag används lokalerna framför allt i samband med kurser och konferenser (Karlson 1984, s. 48). De två fristående flyglarna har tillkommit senare.

I parken invid Ryhovs huvudbyggnad står en minnessten som restes till minne av parkens anläggare (RAÄ 89:1). Ytterligare ett minnesmonument med en inskrift står ca 400 meter nordost om huset (RAÄ 90). Inskriften minner om stamhästen *Gossen* som levde mellan 1916 och 1933. *"Till mången framgång bar han sin tacksamme ryttare. Må varje hästvän vårda hans minne"*. Ca 100 meter öster om ledningssträckan finns en milstolpe i kalksten (RAÄ 30).

Ca 400 meter öster om den planerade fjärrvärmeledningen ligger Ryhovs gamla tomt (RAÄ 170). Bytomten har tolkats som Ryhovs medeltida tomt och övergavs 1993.

Övriga lämningar i närmiljön kan bl.a. associeras med A6 försvarsområde (RAÄ 70 och 91) och tidigare stadsbebyggelse som nu rivna badhus (RAÄ 152 och 153), en källa (RAÄ 26) och det s.k. Rackartorget (RAÄ 132) m.m.

Tidigare undersökningar

I Fornminnesregistret finns uppgifter om borttagna högar ca 1 km sydväst om utredningsområdet. Två av dessa låg längsmed Solåsvägen. Den ena högen grävdes ut 1927 och uppges ha varit 10-11 meter i diameter och 1,2 meter hög (RAÄ 27). Förutom kol och brända ben innehöll den en skafthålsyxa, järnkniv, bronsnål, järnnit och järnspik. Den andra högen, som var 18 meter i diameter och 1,8 meter hög, grävdes ut 1883 och innehöll förutom kol och brända ben, rester av en urna, två tyngder (möjligen avses vävtyngder) och en rakkniv av brons (RAÄ 28). En spets av ett bronssvärd påträffades i anslutning till högen.

Ytterligare tre gravhögar undersöktes 1932 längs med Bangårdsvägen på Gamla Flygfältet ca 1 km sydväst om Ryhovsområdet. I en av dessa påträffades skålgropsstenar, del av en bronspincett och ett sandstensbryne. I en annan grav framkom en flintdolk som stått med spetsen nedkörd i marken, en rakkniv av brons med hästhuvud som handtag och en dubbelknapp. Fynden kunde dateras till äldre bronsålder, 1500-1100 f.Kr. Enligt uppgift har ytterligare skadade gravhögar observerats i närheten av de tre undersökta högarna (Arbman & Norborg 1963, s. 46 ff).

I samband med utbyggnad av Regementsgatan och del av riksväg 31 nära Ryhov, genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning. Inget av arkeologiskt intresse framkom dock vid utredningen (Nordström 1996).

Med anledning av exploatering inom Ryhovs- och A6-området genomförde museet 1998 ytterligare en arkeologisk utredning. Vid denna framkom inte heller något av arkeologiskt intresse (Nordström 1998).

Fig. 3. Milsten i parken utanför Ryhovs herrgård.

Resultat

Utredningen inleddes med en fältinventering av hela den berörda sträckan. I samband med denna konstaterades att endast två delsträckor var aktuella för schaktning. Dessa områden benämns område 1 och 2. Stora delar av den berörda sträckan bedömdes vara ointressanta för den arkeologiska utredningen, eftersom de bestod av kraftigt omrörda och påförda massor som tillkommit i samband med motorvägsbygge och anläggande av sjukhusområde.

Område 1

Möjligheterna att träffa på lämningar efter förhistoriska boplatser bedömdes vara störst inom den norra delen av utredningssträckan, i närheten av Ryhovs huvudbyggnad (Ryhovs herrgård). Här bedömdes de topografiska förutsättningarna för förhistoriska boplatslämningar goda, med en svagt sluttande platå med utsikt mot Rocksjön.

Provrutor

Till en början sållades tre provrutor, 0,5 meter breda och 1,0 meter långa där det bedömdes att markytan var minst omrörd utan påförda massor. I matjordslagret framkom järnspik, järnnit, masugnsslagg, glaserad keramik, brända ben samt ett avbrutet flintavslag med retuscher. Under det ca 30 centimeter tjocka matjordslagret kom ett lager sandig morän. I detta lager påträffades inga fynd.

Schaktning

Ett ca 80 meter långt schakt drogs i parken utanför huvudbyggnaden i nord-sydlig riktning. Matjordsdjupet varierade mellan ca 0,3 och 0,6 meter. Matjorden var omrörd och innehöll bl.a. rester av fönsterglas, tegel, porslin, glaserat rödgods m.m. Under matjordlagret vidtog i södra delen av schaktet en sandig morän. I norra delen av schaktet bestod det underliggande lagret helt av sand. I den södra delen, uppe på platån invid huvudbyggnaden, var matjorden ca 0,7 meter djup. Det underliggande lagret bestod av sandig morän, som utgjort ett jämt underlag. Platån har skapats av den påförda matjorden och är inte naturlig.

I norra delen av schaktet påträffades en avfallsgrop (A1) som var rundoval, ca 1,0 x 1,2 meter stor och 0,15 meter djup bestående av mörk lös fyllning med glaserat rödgods, tegel, obränt djurben - troligen spädgris (Svahn 2004, muntl.), fragment av brända ben samt delar av skaftet till en kritpipa. Ytterligare en anläggning framkom, ca 15 meter sydväst om A1, i schaktet. Denna var rund, ca 0,5 meter i diameter och ca 0,15 meter djup och innehöll några mindre tegelbitar samt en bit grönglaserat rödgods (A2). Rester av ett eventuellt stolphål, ca 0,5 meter i diameter, påträffades i schaktet. Stolphålet (A3) kringgärdades av fyra större stenar, ca 0,3 meter i diameter. I övrigt fanns inga stenar i detta lager.

Anläggningarna kan dateras till historisk tid, och härrör troligen från perioden mellan 1600-talets mitt och 1800-talets slut. De äldsta kritpiporna börjar tillverkas i England under slutet av 1500-talet, och i Sverige dyker kritpiporna upp under de första decennierna av 1600-talet. Kritpipor är frekvent förekommande från 1600-talets mitt fram till 1800-talets slut. De kan dateras

Fig. 4. Sällning av rutor inom utredningsområdet.

Fig. 5. Stolphål med fyra stora stenar.

utifrån typologiska indelningar och proveniensbestämmas, men detta är inte möjligt om endast en del av skaftet är bevarat (www.ttmuseum.se).

Alldeles invid den asfalterade vägen upp mot Ryhovs huvudbyggnad påträffades omedelbart under grästorven ett ca 1,90 meter brett och 0,10 meter tjockt lager av masugnsslagg, som var ett vanligt fyllnadsmaterial i vägar under 1800-talet.

Fig. 6. Flintavslag som framkom vid sållning.

Fig. 7. Delar av kritpipor från utgrävningar i kvarteret Apeln i Jönköping 2004.

Område 2

I den södra delen av utredningsområdet fanns minst nio gropar ca 2-4 meter i diameter och 0,5-0,7 meter djupa. Groparna påminde till formen om kolningsgropar, med uppkastade vallar runtom. Provstick gjordes i groparna med jordsond, men inga spår av sot eller kol påträffades. Groparnas funktion är osäkra.

Ett ca 50 meter långt schakt drogs i denna del av utredningsområdet. Matjorden var ca 0,10-0,15 meter djup och den underliggande alven bestod av fin sand. Inget av arkeologiskt intresse framkom.

Sammanfattning

Med anledning av planerad fjärrvärmeledning genom Ryhovsområdet har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning. Utredningsområdet berörde en sträcka av ca 1,2 kilometer, men vid fältinventering konstaterades att endast två delsträckor var intressanta ur arkeologisk synvinkel. I område 1 sållades tre rutor. Vid sållningen framkom järnspik, järnnit, masugnsslagg, glaserad keramik, brända ben samt ett avbrutet flintavslag med retuscher. Ett ca 80 meter långt schakt drogs inom ytan. Under matjordlagret påträffades tre anläggningar som med fyndens hjälp kunde dateras till mellan mitten av 1600-talet och 1800-talets slut.

I södra delen av utredningssträckan drogs ett ca 50 meter långt schakt, men inget av arkeologiskt intresse framkom. Platån invid Ryhovs huvudbyggnad kunde konstateras vara uppbyggd av påförd matjord, och var inte en naturlig formation. Endast ett fynd av äldre karaktär påträffades i form av flinta, övriga fynd kunde dateras till historisk tid. Omständigheterna antyder att mänsklig aktivitet funnits i området sedan lång tid tillbaka. Det visar också de sedan tidigare registrerade fornlämningarna i omgivningarna.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum anser inte att det är befogat med ytterligare arkeologiska åtgärder i samband med den aktuella fjärrvärmeledningen. Stora delar av Ryhovsområdet är med största sannolikhet mycket omrörda, men att det funnits aktivitet i området redan under förhistorisk tid är klart. Detta stöds av de sedan tidigare påträffade lösfynden, närheten till gravar från bronsåldern samt topografiska förutsättningar i närområdet. Ryhov har också en intressant historia från 1600-talet och framåt.

Området bör bevakas inför vidare exploateringar, särskilt med hänsyn till det nyligen initierade projektet kring Ryhovsområdets historia som läns-museet är involverat i genom doktor Bo E. Karlson, byggnadsantikvarie på läns-museet. I detta sammanhang kan arkeologin bidra till att öka kunskapen om områdets historia. Läns-museet föreslår att en skylt sätts upp i parkområdet invid huvudbyggnaden där såväl områdets förhistoria som befintliga gårdsmiljö bör belysas.

Länsstyrelsen i Jönköpings län beslutar om ytterligare åtgärder.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 431-8317-04

Jönköpings läns museums dnr: 218/04

Beställare: Jönköpings Energi AB

Fält- och rapportansvarig: Jenny Ameziane

Fältpersonal: Jenny Ameziane, Jan Borg

Fältarbetstid: 2004-10-28, 2004-11-10 och 2004-11-15

Län: Jönköpings län

Kommun: Jönköpings kommun

Socken: Ljungarums socken

Fastighetsbeteckning: Ryhovsområdet

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 7E 1a

Koordinater: norr - x 6406480, y 1404250 söder - x 6405720, y 1403930

Undersökningsyta: ca 1,2 km

Fornlämningstyp och tidsperiod: flinta - stenålder, kritpipa - historisk tid

Fynd: se Fyndlista

Tidigare undersökningar: År 1883 och 1927 samt dnr: 231/97, dnr: 201/96

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Fyndlista

A1: obränt ben, bränt ben, kritpipa och tegel.

A2: tegel och rödgods.

Ruta 1: flintavslag

Ruta 2: masugnsslagg, nit, spik och brända ben.

Ruta 3: rödgods och masugnsslagg.

Referenser

Tryckta källor

Almquist, Johan Axel. 1976. *Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden. Med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. Fjärde delen. Småland. Band 3. Säterier*. Svenska riksarkivet. Stockholm.

Arbman, Holger & Norborg, Lars-Arne. 1963. *Jönköpings stads historia. Del 1. Från äldsta tid till stadens brand 1612*. Jönköping.

Hjort, Ingemar. 1987. Naturen på Småländska höglandets hjassa. Jönköpings läns historia. *Småländska kulturbilder 1986-87*. Meddelanden från Jönkö-

-
- pings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LVIII. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Karlson, Bo. E. 1984. *Bebyggelse i Jönköping 1612-1870. Offentliga Institutioner*. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Nordström, Mikael. 1996. *Arkeologisk utredning. Inför utbyggnad av Regementsgatan och del av RV 31 till Ryhovsmotet. Ljungarums socken i Jönköpings kommun*. Arkeologisk rapport 1996:8. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Nordström, Susanne Haltiner. 1998. Arkeologisk utredning. Inom Ryhov 4:1 vid A6 affärscentrum. Ljungarums socken, Jönköpings kommun. Arkeologisk rapport 1998:8. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Ridderberg, Maria. 1988. *A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs, Österängen samt Ekhamnen i Jönköping. Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram*. Jönköpings kommun, Stadsarkitektkontoret 1/88. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- SOL, Svenskt ortnamnslexikon 2003 (red. Mats Wahlberg). Uppsala.
- Waldemarson, Dan. 1984. Jönköpingstraktens landformer. *Före Jönköping. Småländska kulturbilder 1983*. Meddelanden från Jönköpings läns hembygds-förbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LV. Jönköpings läns museum. Jönköping.

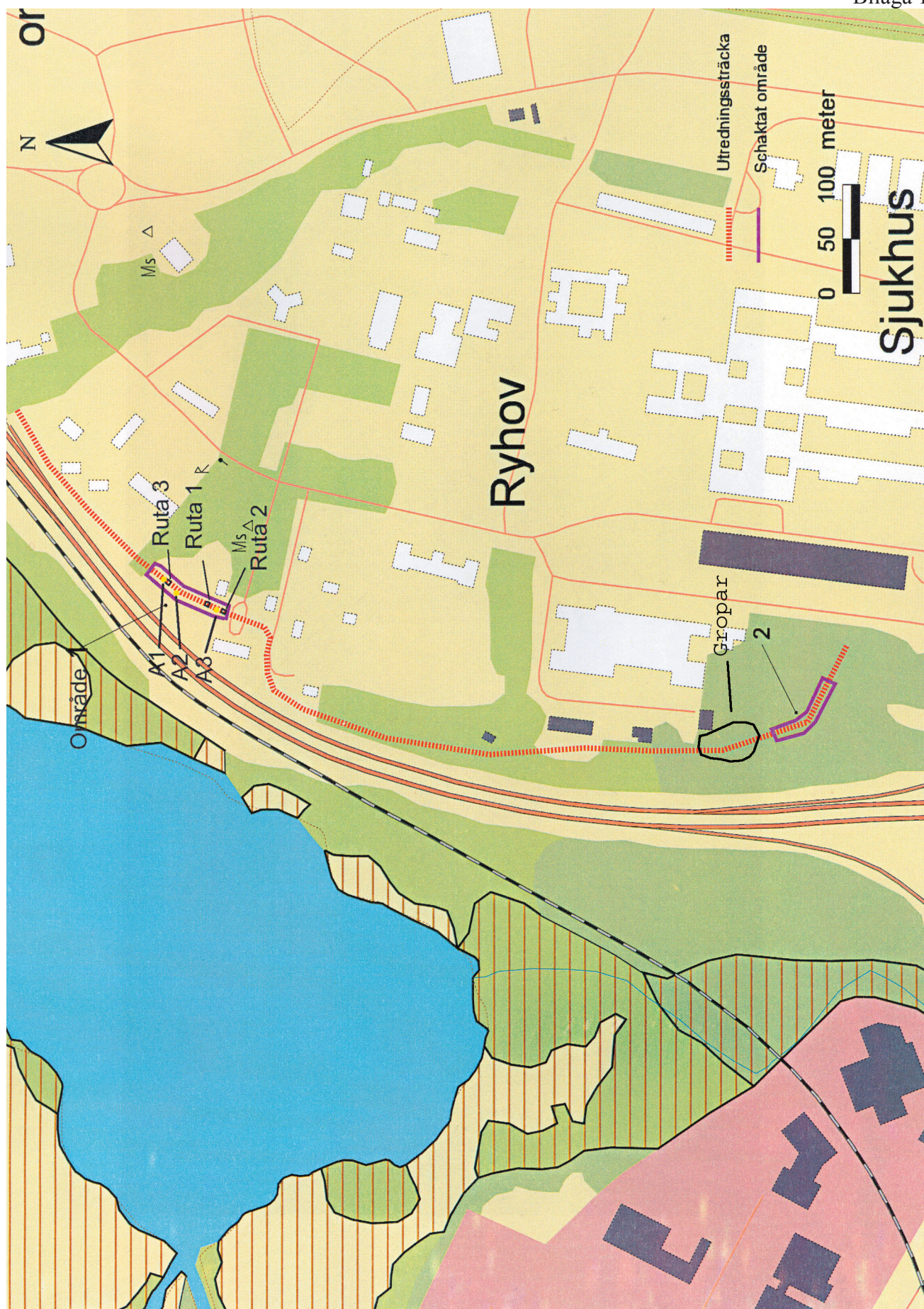
Otryckta källor

- F-Topo = Historisk-topografisk databas för Jönköpings län, under arbete av Jan Agertz 1989-.
- RAp or. = pergamentsbrev i original i Riksarkivet, Stockholm
- Svahn, Joakim. Osteolog, Jönköpings läns museum. 2004-10-15. Muntlig uppgift.
- www.ttmuseum.se. Tobaks- och tändsticksmuseum, Stockholm. Information hämtad 2005-01-14.

Arkiv

- Jönköpings läns museums arkiv.

Karta över utredningsområdet. Anläggningar markerade i gul färg (A1-A3) och provrutor med svart ram (ruta 1-3).